

«ТАСДИҚ МЕКУНАМ»
Ректори Донишгоҳи давлатии
Кӯлоб ба номи Абуабдуллоҳи
Рӯдакӣ, д.и.х. профессор
Раҳмон Д.С.

« 29 » соли 2023

ТАҚРИЗИ

муассисаи тақриздиханда ба диссертатсияи Абдуев Эмом Субҳонович дар мавзуи «Лексикаи ғазалиёти Толиби Омулӣ», ки барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илми филология аз рӯйи ихтисоси 10.02.01 - Забони тоҷикӣ пешниҳод шудааст.

Кори диссертатсионии Абдуев Эмом Субҳонович аз ҷиҳати интихоби мавзӯ мубрам буда, ба яке аз масъалаҳои муҳими забоншиносии муосир - лексикаи ғазалиёти Толиби Омулӣ бахшида шудааст.

Забони тоҷикӣ аз ҷумлаи забонҳои хело қадимаи ғаниву шухратёфта миёни забонҳои эронӣ мебошад. Бо таркиби ғанию рангин ва мустаҳками худ бисёри аз қитъаҳои оламро фарогир асту мавриди истифодаи бошандагон мебошад. Дар такмилу ғановати ин забон адибон саҳми босазо доранд.

Ба забони тоҷикӣ дар асрҳои IХ - X адабиёти ғанӣ ба вучуд оварда шуд. Ба забони адабии тоҷик лаҳҷаҳои Хуросону осеимӣнағӣ асос гардидаанд. Забони адабии тоҷик низ ташаккул ёфта бо он шохасарҳои оламшумули адабиёти тоҷику форс навишта шудаанд.

Забони тоҷикӣ забони номдор ва аз ҷиҳати гувории гуфтораш писандидаву ҷойгоҳёфтаи Машриқу Мағриб ва ҳатто Ҳинд мебошад. Забони тоҷикӣ – на танҳо дар Хуросону Мовароуннаҳр, Марву Балх, балки дар Ҳиндустон ҳам мақоми худро пайдо кард ва бисёри арбобони суҳан асарҳои худро дар ин кишварҳо маҳз бо ҳамин забон эҷод мекарданд ва яке аз ситораҳои тобноки адабиёти тоҷик дар Ҳинд Муҳаммад Толиби Омулӣ аст.

Навгонии диссертатсия, пеш аз ҳама дар он зоҳир мешавад, ки вижагиҳои луғавию маъноии ғазалиёти Толиби Омулӣ бори нахуст ба тариқи монографӣ мавриди таҳқиқ қарор гирифтаанд. Дар диссертатсия таснифоти маъноию луғавии вожаҳои ғазалиёти Толиби Омулӣ бо фарогирии истилоҳоти ирфонӣ ва таъбироти қуръонӣ мавриди таҳқику омӯзиши низомнок ва маҷмӯӣ қарор дода шудааст. Дар баробари ин зимни таҳқиқ масъалаҳои хунари суҳанварӣ ва маҳорати эҷодии шоир мутаносибан ба истифодаи бамавриди вожагон, эҷоди суҳани шоирона, истифодаи обуранги нотакрори маъноӣ калимаҳо дар ғазалиёти Толиби Омулӣ мавриди таҳлилу омӯзиш қарор дода шудааст.

Диссертант моҳияти масъалаи таҳқиқро дуруст дарку фаҳм намуда, ба андозаи тавон таҳлил намуда, бо назардошти методологияи таҳқиқи кори илмӣ матолиби баррасишавандаро дар шакли муқаддима, се боб, хулоса ва феҳристи адабиёту манобеъ ба шакл даровардааст.

Дар муқаддимаи диссертатсия тибқи муқаррарот, мубрамии мавзуи таҳқиқ, дараҷаи таҳқиқи мавзуи илмӣ, робитаи таҳқиқ бо барномаҳо ва ё мавзӯҳои илмӣ, мақсад, вазифаҳо, объект, предмет, асосҳои назариявӣ ва асосҳои методологияи таҳқиқ, навгонии илмӣ, нуктаҳои ба ҳимоя пешниҳодшаванда, аҳамияти назариявӣ ва амалӣ, моҳияти амалӣ, дараҷаи эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқ, мутобиқати диссертатсия бо шиносномаи ихтисоси илмӣ, саҳми шахсии довталаби дараҷаи илмӣ дар таҳқиқ, тасвиб ва амалисозии натиҷаҳои диссертатсия, интишорот аз рӯи мавзуи диссертатсия, сохтор ва ҳаҷми диссертатсия муайян ва татбиқи қор тавсиф шудааст.

Диссертант мавзуи таҳқиқро бо низоми муайяни илмӣ ба тартиб (нақша) даровардааст, ки барои зина ба зина ҳал гардидани вазифаҳои ба миён гузошташуда ва дар маҷмӯъ ҳосил шудани тарҳи комили пажӯҳиш мусоидат намуда метавонад. Бобу фаслҳои қор паҳлуҳои гуногуни мавзӯро фаро гирифта, дар алоқамандии мантиқӣ ба ҳамдигар қарор доранд.

Боби якуми диссертатсия “Масъалаҳои назарии лексика дар забони назм” буда, аз се фасл иборат мебошад, ки фасли аввал масоили назарии таҳқиқ ва таснифи лексикаи назм дар забони форсу тоҷикро дар бар мегирад.

Дар фасли дуюми боби аввали диссертатсия бо номи “Таҳқиқи назарии лексикаи ирфонӣ дар забоншиносии тоҷик” масъалаҳои таҳқиқи омӯзиши лексика ва вожаҳои марбут ба ирфон ва тасаввуф таҳлилу таҳқиқ шудаанд.

Аз асрҳои X-XI сар қарда осори бадеӣ, таърихӣ ва илмӣ аз гузашта бисёртар эҷод гардида доираи масраф ва мумкиноти услубии онро вусъат бахшидааст ва мавриди инъому иқром қарор гирифтааст. Дар ин миён осори аҳли тасаввуф басо назаррас аст. Осори сӯфиёни бузург чун Ҳаким Санои Ғазнавӣ, Фаридуддини Аттор ва Ҷалолиддини Балхӣ ва дигарон фарҳангу адаби тоҷиконро ба ҷаҳониён бештару беҳтар муаррифӣ намудаанд. Адабиёти сӯфия, ки дорандаи мақоми иззатбор маҳсуб мешуд, барои такмилёбии забон ва рушду тавсияи луғавии забони тоҷикӣ манобеи густурда ва ниҳоят ҷолибу назаррас буд.

Дар фасли сеюми боби аввали диссертатсия таҳти унвони “Мубрамияти таҳқиқи лексика дар забоншиносии назм” робита ва пайвастагии таҳқиқи лексика мутаносибан ба забони осори манзум, ки ҳамакнун забоншиносии назм доништа мешавад дар асоси дастовардҳои илмӣ мавриди таҳлилу омӯзиш қарор дода шудааст.

Дар назм маънӣ, баён, балоғат, фасоҳату суҳанварӣ ва шарҳнигорию луғатнигорӣ, баҳусус маъно ба ҳайси воҳиди лексикӣ

семантикӣ ба риштаи таҳқиқ кашида шуда, паҳлуҳои гуногуни он мавриди баҳсҳои гуногуни аҳли маърифату маънӣ қарор мегирад.

Дар боби дуоми диссертатсия бо номи “Вижагиҳои маъноии лексикаи ирфонии ғазалиёти Муҳаммад Толиби Омулӣ” дар панҷ фасли чудоғона масъалаҳои мубрами марбут ба вижагиҳои маъноии луғоту истилоҳоти ирфонии мансуб ба осори Толиби Омулӣ мавриди таҳқиқ қарор дода шудааст.

Дар фасли якуми боби дуоми рисола бо унвони “Вижагиҳои таносуби маъноии вожагон дар забони назм” масъалаҳои маъно дар вожаҳои ирфонӣ мавриди таҳқиқ қарор гирифтааст. Лексикаи ирфонӣ дар илми забоншиносӣ дар даврони наздик аз ҷониби баъзе муҳаққиқони чун Ш.Каримов, С.Сабзаев, М.Саломов, Н.А.Пригорина, З.Мухторов, У.Саъдуллоев ва ғайра мавриди баррасӣ қарор гирифтааст.

Дар фасли чудоғона масъалаи марбут ба “Сермаъноии вожагони динию ирфонии ғазалиёти Толиб” таҳқиқ шудааст. Маврид ба таъкид аст, ки аксари муҳаққиқоне, ки ба таҳлили осори манзум даст задаанд, зимни таҳқиқу таҳлил хусусиятҳои сермаъноии калимаҳоро низ таҳлил намуда, доир ба ифодаи семантикии онҳо андешаҳои ҷолибе баён кардаанд.

Дар фасли сеюми боби дуоми диссертатсия масъалаи марбут ба “Муродифот” ба таври муфассал мавриди таҳқиқ қарор дода шудааст. Муродиф дар забоншиносии мо ҳамчун муродиф (синоним) маъруфу машҳур мебошад. Муродиф дар забон мавқеи хос дорад.

Дар қисмати боби сеюми рисола таҳқиқ марбут ба вожаҳои мутазодӣ ба роҳ монда шудааст. Мутазодҳо дар забон яке аз муҳимтарин категорияи лексикӣ мебошанд ва барои шинохти вожаҳои ифодакунандаи ашёҳо, мафҳумҳо, ҳодисаю воқеаҳо, ки хусусияти зидмаъноӣ доранд, мусоидат менамоянд.

Дар қисмати дигари боби сеюми рисола таҳқиқ марбут ба омонимҳо сурат гирифтааст. Ҳангоми омӯзиш ва баррасии осори адибон омонимҳо баёнгари ғановати таркиби луғавӣ буда метавонанд ва ин мавзӯ дар забоншиносии тоҷик то андозае ҳалли ҳудро ёфтааст. Миқдори муайяни калимаҳо дар забоншиносии тоҷик мавҷуданд, ки бо сохти овозии худ бо ҳам баробаранд ё наздикӣ доранд ва мавриди таҳлилу таҳқиқ қароргирифтаанд. Ин гуна вожаҳо калимаҳои ҳамовоз, ҳамгун, ё омонимҳо номида мешаванд.

Дар боби сеюми таҳқиқот, таҳти унвони “Таснифоти мавзуии лексикаи ғазалиёти Толиби Омулӣ” масъалаҳои вобаста ба таснифи мавзуии лексикаи ғазалиёти Толиби Омулӣ мавриди пажӯҳиш қарор гирифтаанд. Дар ин боби диссертатсия, дар робита бо огоҳии Толиб аз маърифати ирфонии вай, ки дар забони осораш зоҳир мешавад, таҳлилҳо ба роҳ монда шудааст. Дар боби мазкур лексикаи антропонимӣ, тасвири номҳои ҳархела дар ғазалиёт, номи растанию дарахтҳо дар ғазалиёт, номи маҳал ва рӯду обҳо дар ғазалиёт ва лексикаи зоономӣ дар ғазалиёти Толиби Омулӣ, ба доираи таҳқиқ

дароварда шудаанд.

Муаллиф ба таҳқиқи мавзӯ бо низоми муайяни илмӣ ва таҷрибавӣ муносибат намуда, ҷанбаҳои назариявӣ, омилҳои пайдоишу ташаккули мавзӯи мазкурро то андозае илман муайян кардааст.

Таҳқиқоти мазкур аз арзиши илмиву амалӣ ҳолӣ набуда, он дар забоншиносии тоҷик аввалин пажӯҳиши диссертатсионие мебошад, ки ба таҳқиқи масъалаҳои ташаккул ва рушди мавзӯи мазкур аз нигоҳи таърихӣ ва тасвирӣ бахшида шудааст.

Бо вучуди ин, дар диссертатсия баъзе камбудихоӣ имлоӣ-техникӣ, калимасозӣ-грамматикӣ, услубӣ-наҳвӣ ва робитавӣ-мавзӯӣ ба назар мерасад, ки зикри он ва ба назар гирифтани он дар тақвияти маҳорат ва тақмили равишҳои илмии кор бо мавод ва таҳлилу натиҷагириҳои диссертант айни муддао хоҳад буд.

Баъзе аз норасоҳои имлоӣ-техникӣ ва аломатҳои китобати матни диссертатсия аз ин қарор мебошанд;

1. Дар рисола қоидаҳои имлоӣ забони тоҷикӣ, ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2021, №268 тасдиқ шудааст, дуруст истифода нашудааст, масалан дар саҳифаҳои 10, 11, 12, 29, 38, 52, 140, 168, 170.

2. Аз таҳлили бобҳо хулосаи муайян бароварда нашудааст, дар ҳоле ки зерфаслҳо низ хулосаҳои нопурра доранд.

3. Дар баҳши феҳристи адабиёт низ дар тартиби овардани номи муаллиф, номи китоб, муҳаррир, макони нашр, соли нашр, миқдори саҳифа якнавохтӣ ба назар намерасад.

4. Дар хулосаи рисола тавсияҳо оид ба истифодаи амалии натиҷаҳои диссертатсия ҳамагӣ дар се банд оварда шудаанд, ки ин хеле кам аст.

5. Қисман адабиёти рисола ба дохили кор мувофиқат намеkunанд.

6. Дар баъзе ҷойҳои рисола мавқеи истифодабарии аломатҳои пунктуатсионӣ: "тире " ва "дефис" риоя карда нашудааст (сах. 9, 10, 26, 64, 54).

Қайд кардан ҷоиз аст, ки нуқсонҳои зикршуда ҷузъӣ ба шумор рафта, хусни умумии корро паст намеkunанд ва диссертатсияи Абдуев Эмом Субҳонович дар мавзӯи «Лексикаи ғазалиёти Толиби Омулӣ», таҳқиқоти комил ва анҷомёфта маҳсуб меёбад. Диссертатсия аз рӯи шакл, муҳимият, навғониҳои илмӣ ва аҳамияти пазариявӣ амалӣ ба талаботи бандҳои 31-35-и Тартиби доданӣ дараҷа ва унвонҳои илмӣ, ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30.06.2021, №267 тасдиқ гардидааст, ҷавобгӯ мебошад ва муаллифи он барои дарёфти дараҷаи илмии номзоди илми филология аз рӯи ихтисоси 10.02.01 - Забони тоҷикӣ сазовор мебошад.

Тақриз аз ҷониби доктори илмҳои филологӣ, профессор, мудир кафедраи забоншиносӣ ва таърихи забон Ҷумъахон Алимӣ омода гардидааст.

